

PERSONALITĂȚI DE ÎNALTĂ MARCĂ ÎN ZIARUL „CLOPOTUL“

ION MAXIMIUC

1. În 50 de ani de apariție (ziarul a fost fondat la 30 iunie 1933), Clopotul a avut colaboratori numeroși și de înaltă marcă. Începînd cu cei străini — H. Barbusse, Romain Rolland, Ilya Ehrenburg, Maxim Gorki și continuînd cu Tudor Arghezi, N. D. Cocea, Teodorescu-Brașiște, iar mai încoace, cu acad. Onicescu, D. Prunaru (primul cosmonaut român), Valentin Silvestru, Iosif Constantin Drăgan — ca să numim doar cîteva. Aceștia ca și alții, au emis idei, au formulat opinii ce, în unele cazuri, n-au mai cunoscut difuzare pe alte canale, n-au fost reluate nici de autori mai tîrziu deși au valoarea lor care, cel puțin în cazul unor studii de mai amplă anvergură asupra personalității lor merită a fi reluate și cunoscute. Șansa ziarului însă fiind cel mai adesea doar ziua apariției sau cel mult alte cîteva, asemenea valori rămîn uitate ori nu la îndemîna cercetătorilor. Așa mi s-a întîmplat să constat în cazul lui *Lucien Goldmann*. Discutînd în vara lui 1982 cu Ion Istrate, critic literar de la Cluj, autorul competentei lucrări „Barocul literar românesc“ despre Goldmann de care se arăta interesat, a rămas surprins să afle că reputatul filozof și sociolog francez — născut însă la Botoșani și format la București, unde studiasse filozofia, dreptul și științele economice între 1931—1936 — a colaborat la Clopotul. Faptul e mai puțin cunoscut și informația mi-a fost transmisă de dr. David Salzberg, care împreună cu Aurel Mărculescu, editau în perioada 1933—1937 ziarul condus de Scarlat Callimachi. Aflat în vizită la Botoșani, fiind cu colecția ziarului din acea perioadă dr. Salzberg ne-a indicat și unul din articolele scrise în mod cert de Goldmann. (autorul renumitei lucrări „Sociologia literaturii“) articol intitulat: Romanele lui N. D. Cocea și semnat C. Al., apărut în Clopotul nr. 30 de vineri, 13 aprilie 1934. Pentru uzul istoricilor literari ca și pentru cei interesați de o astfel de informație îl reproducem integral. Alăturăm articolului și fotografia casei în care locuia medicul Goldmann și unde, la etaj, s-a născut fiul său Lucien, casa se află pe Calea Națională nr. 257 în fața actualei biblioteci județene. Desigur, printr-o coincidență fericită, această casă este aceeași cu cea în care își încheia cariera de suflour Mihai Eminescu.

„ROMANELE LUI N. D. COCEA“

Engels spunea undeva că suprastructura ideologică urmează mult mai încet și mai târziu schimbările realității sociale și economice.

Societatea actuală a intrat de mult în perioada ei de decadentă. Criza societății se răsfrânge pînă în cele mai îndepărtate domenii ale vieții sociale și individuale. Pe lîngă uriașa mizerie economică a marilor mase se mai adaugă criza intelectuală și morală care a ros în întregime pînă și clasele dominante.

Deasupra muncitorului și țaranului care moare de foame se ridică o pătură stăpînitoare care a renunțat de mult la ori și ce viață sufletească și intelectuală, care nu mai are curajul să privească realitatea în față, să se gîndească la ziua de mîine, și care nu mai are decît o singură grijă, să stoarcă cît mai mult din exploatarea maselor. Alături de ea o masă de intelectuali lipsiți de cultură și idealism, însuflețiți doar de un materialism plat și mărginit, o artă și o literatură „modernă“ al cărei caracter principai e un subiectivism absolut, care a pierdut orice contact cu realitatea și sub firma căreia se ascund o mulțime de nulități lipsite de inteligență și talent.

În mijlocul acestei societăți putrede din toate punctele de vedere, apar cîteodată scriitori însuflețiți de simțirea și ideologia burgheziei din vremurile de mult trecute, cînd acesta era încă o clasă revoluționară, luptînd pentru idealuri care pe atunci însemnau progresul și dezvoltarea întregii omeniri.

Un asemenea scriitor a fost în Franța Anatole France, e în Austria Karl Kraus și în România N. D. Cocea.

Judecînd societatea prin prisma idealului burgheziei revoluționare a cărui supremă realizare artistică a dat-o Goethe în „Faust“, idealul individului complet dezvoltat din toate punctele de vedere, inteligent, cu o viață sufletească intensă, dornic de a cunoaște și trăi cît mai multe, de a participa cît mai mult la toate bucuriile și durerile lumii înconjurătoare, acești scriitori vor lua în mod firesc o atitudine critică față de decadența și goliciunea din jurul lor, devenind pamfletari și satirici.

Dar tocmai fiindcă ei reprezintă acea epocă din revoluția burgheziei care credea încă în atotputernicia rațiunii omenești și care, ca orice clasă revoluționară, supunea întreaga lume criticii niertătoare a acestei rațiuni, de aceea zic, satira lor se va deosebi profund de satira hipersentimentală a scriitorului mic burghez, ca de ex. Ilia Ehreburg, Erikh Kastner etc.

Caracteristica principală a operelor lui France, Kraus, Cocea e caracterul intelectual al satirei lor, inteligența autorului privește lucrurile în față, le pătrunde dedesubturile și le spune pe șleau, în mod firesc, fără să lase, ca Ehreburg și Kastner acea impresie de melancolie amară și de regret. Dacă Ehreburg și Kastner plîng, plini de regret, prostia și urîtenia lumii pe care o combat, France, Kraus și Cocea își bat joc și luptă fără cruțare împotriva ei.

Totuși, cu toată inteligența și verva lor, cu tot talentul și cu toată cultura lor literară și stilistică, critica acestor scriitori e sterilă și incompletă. Căci idealul prin prisma căruia se face, e un ideal reacționar și acest fapt nu permite scriitorului să pătrundă în inima frământărilor sociale și face ca opera sa să rămână în mod necesar o critică talentată, spirituală dar de suprafață.

Ceea ce atacă Cocea în toate trei romanele sale, ceea ce critică de altfel și ceilalți doi scriitori de care am vorbit mai sus, sînt numai efectele crizei societății actuale.

E prostia, goliciunea și incultura indivizilor din pătura dominantă și așa zisa intelectualitate, ceea ce le opune ca ideal e tot individul însă un individ mînat de pasiune, trăind, intens, inteligent, cult, etc. Nicio-dată nici Cocea, nici France, nici Kraus n-au înțeles tocmai fenomenul principal care formează cheia priceperii societății de azi : lupta de clasă între proletariat și burghezie. Nu e o întîmplare că în toată opera lor literară nu găsești nicăieri vreo mare manifestare colectivă a muncitorilor ca clasă, o grea luptă muncitorească etc. Exploatarea directă a muncitorului, antagonismul dintre el și patron nu formează axa principală a nici uneia dintre lucrările lor.

Cocea vorbește în romanele lui de mișcarea muncitorească română dar în locul clasei muncitoare el nu vede iarăși decît conducătorii, indivizii pe care-i admiră sau îi disprețuiește după caz. Și tocmai în această mentalitate stă tragedia acestor scriitori. Mai întîi izolarea lor. Trăind cu ideologia unei realități sociale de mult trecute, ei sînt străini de toate clasele de azi. France, Kraus într-o măsură mare și Cocea apar ca scriitori „originali“, deasupra clasei. În realitate aceasta constituie doar o inferioritate și pentru un scriitor care vrea să participe activ, prin luptă la viața socială această realitate devine aproape tragică. Nu e o întîmplare faptul că toți acești scriitori, căutînd cu orice preț o bază socială în care să se ancoreze, au sfîrșit prin a se apropia de mișcarea proletară, nu pentru că ar fi avut aceeași ideologie cu ea, ci pentru că Kraus o spune direct „era cel mai mic rău din toate relele“. Pentru că în această mișcare se găseau încă cei mai mulți oameni cari să se apropie într-o măsură mai mare sau mai mică de idealul lor și pentru că această mișcare era în luptă cu întreaga societate actuală pe care o combăteau și ei, deși din cu totul alt punct de vedere.

Momentul cel mai tragic e însă completa lor lipsă de perspectivă. Prea inteligenți ca să poată lupta pentru reîntoarcerea înapoi la anii 1789 sau 1848, ei nu pot face altceva decît să critice societatea, și aceasta numai în aparițiile ei secundare, mărunte, fără să poată arăta vreo ieșire. Nu e o simplă coincidență că ori de cîte ori societatea a fost zguduită de evenimente de anvergură mare, ei au simțit singuri, sterilitatea și lipsa de importanță reală a întregii lor activități. La izbucnirea războiului France se retrage la țară și nu mai scrie ani de zile nimic, la venirea lui Hitler, Kraus publică o poezie în care anunță că de acum înainte va rămîne mut : „Ich leibe stummund sage nicht warum“. Cocea după încetarea apariției „Faciei“ se retrage și el pentru ani de zile din viața literară.

Eroul ultimului roman al lui Cocea are foarte multe elemente autobiografice. Andrei Vaia, ca și Nelu Azan din „Fecior de slugi“ pe care îl continuă de altfel și cronologic, ca și însăși N. D. Cocea e însuflețit de ideologia nobilă și generoasă a boierimei și burgheziei române din anul 1848. Din nenorocire el trăiește în anii 1920—30. Ideologia frumoasă îi servește doar ca să facă gazetărie într-un partid reacționar, la național-țărăniști (N-a făcut și Cocea propagandă averescescă?). În cele din urmă (ca și Cocea) se retrage scîrbit la moșie unde trăiește cu o fată frumoasă de țăran și scrie un roman.

Cînd (iar ca și Cocea) revine prin 1930 în capitală, găsește iarăși o lume care îi este cu totul străină și care nu o poate decît disprețui. Își caută echilibrul sufletec în unicul domeniu ce îi mai rămîne, în dragoste. Fata însă o „intelectuală“ de prin barurile și cenaclurile Bucureștiului, îl înșeală cu cel mai bun prieten al său, un ovreu cocoșat, în schimbul unei limuzine. Andrei, într-o scenă de gelozie, își lovește prietenul, îi strigă „Jidane“, pentru ca apoi, deziluzionat și de acest ultim refugiu care îi mai rămăsese pentru viața sa sufletească, dragostea să încheie cu reflecția amară: „Și toate astea pentru un petec de negreață“. Din acest sfîrșit se impune o concluzie. Dacă Andrei Vaia vrea într-adevăr mai mult decît idei frumoase și o activitate reacționară nu-i rămîne decît un drum. Să plece de la barul „Zissu“ și de la „Criterion“ să străbată cei cîțiva kilometri pînă la Podul Grant, cari-i despart două lumi diferite. Să se afilieze mișcării muncitorești și mai ales să caute să înțeleagă că dacă fiecare muncitor care lucrează 14 ore pe zi și abia știe să citească nu poate fi un al doilea Faust, muncitorimea ca clasă este astăzi unica forță care mină societatea înainte și că numai în lupta alături de ea personalitatea individuală poate să se afirme în întregime transformînd astfel în realitate vie o ideologie care altfel rămîne doar un frumos obiect de muzeu.

*

2. Pentru că începuse liceul la Dorohoi și editase în 1928 revista „Unu“, tot la Dorohoi, *Sașa Pană* (n. 8.08.1902) rămîne legat de Botoșani, fapt confirmat și de activitatea sa publicistică la Clopotul.

Deși semnalat de unii a fi colaborat și în perioada interbelică, noi ne-am oprit asupra cîtorva extrase din colaborările sale postbelice.

„Primăvara nouă“ este titlul poeziei pe care, la 1 mai 1946, Clopotul i-o publică lui Sașa Pană.

Pămîntul ce l-ai răscolit / Încevoiat cu pumnii strînși / Pe coarneau de plug / Și cu picioarele ca trunchiuri călătoare / L-ai măsurat în zeci de primăveri / Și toamne. / Ogorul ăsta negru, gras, s-amestecat / Cu viața ta de fiecare zi. / Cu sănătatea irosită ca talajul / Iar fiecare bulgăre e pecetea trudei tale / De plugar / Cu pieptul nicovală rumenită / Și cu tăceri de cremene.

„Reportaj în aer liber“ e altă poezie, ce apare în nr. 147/23 august 1946. Cităm: „Oamenii aceștia cu aspre palme / Silabisesc în goana ma-

șinilor / Alfabetul unor bucurii calme / Până ieri interzise lor / În plămîinii țesătorilor adie / Cearceafuri străvezii de rouă / Minerul coboară azi doar în sine / Zețarii nu văd lumea răsturnată / Din oglinda șpal-turilor — / Spălătoarele-și usucă mîinile umflate / Și prospețimea urcă iederă / Spre mult truditele timpuri“.

Sub titlul „Culesul roadelor“ Sașa Pană, în nr. din 24 octombrie 1946, face o retrospectivă Clopotul, ocazionată de împlinirea a doi ani de la apariția postbelică a ziarului.

„Clopotul era un fier încins care se răsucea în bubele purulente în nevroza care acoperea țara, pecinginea unor guvernanți pe drapelul cărora scria Grivița, Lupeni, Skoda... Clopotul („din Botoșani“ sau „al lui Callimachi“ cum i se spunea cu atîta căldură) a dovedit de-a lungul anilor de apariție o neîntreruptă strădanie pusă în slujba abilitării năzuințelor poporului la concretizarea lor. El continuă să-i înțeleagă nevoile și durerile, să i le exprime și să înfingă un arc unde trebuie sprijin, să smulgă o buruiană care înăbușă grîul cel luminos și să semene, să semene ce e înălțător.

...Și să culegă imaterialele roade ale mulțumirii sufletești pentru lucrul dus cu bine la capăt“ (Clopotul, 24 octombrie 1946).

Sașa Pană, cu care am avut ocazia să ne întîlnim la înmormîntarea lui Callimachi la cimitirul Bellu, ne-a trimis o scrisoare (Clopotul 4202 4 iulie 1975) din care cităm : „Promisiunea de zilele trecute trebuie onorată. Și repede, altfel se încarcă dobinda. Deci, un poem inedit pentru Clopotul, ziarul mult prețuit și îndrăgit de care mă leagă vechi amintiri plăcute“:

Propoziții

Aceste mîini se lovesc de garoafe / Această ploaie ascunde un cîntec
 Această frunte așteaptă o mînă / Acest cîntec așteaptă o privighetoare
 Această inimă așteaptă un om / Acești umeri visează aripi / Aceste
 imagini așteaptă un poet / Acest diamant pîndește un geam ș.a.m.d.

Am reprodus toate acestea cu gîndul că repunem în circulație niște valori care altfel ar fi rămas încă poate pentru prea multă vreme uitate.